

Religionsfrihed og religionsforfølgelse

Redigeret af

Mogens S. Mogensen

Ny Mission nr. 27 • 2014

Religionsfrihed og religionsforfølgelse

Ny Mission nr. 27

Redigeret af Mogens S. Mogensen

Ny Mission nr. 27

c) Dansk Missionsråd

Peter Bangs Vej 1D

2000 Frederiksberg

Telefon: 3961 2777

Fax: 3940 1954

E-mail: dmr@dmr.org

1. udgave, 1. oplag

Omslagsfotos: Mogens S. Mogensen

Tryk: Laser Tryk, Århus

Layout: Charlotte Munch • www.charlottesmunch.com

ISBN nr. 9788787052139

ISSN 1399-5588

Indhold

Forord	5
<i>Af Mogens S. Mogensen</i>	
Religionsfrihed og religionsforfølgelse	9
<i>Af Jonas Adelin Jørgensen</i>	
Freedom of Religion and European Identity.....	32
<i>By Thomas Schirrmacher</i>	
Fakta og teorier om religiøs forfølgelse.....	43
<i>Af Mogens S. Mogensen</i>	
Cross-national Influences on Social Hostilities Involving Religion and Government Restrictions on Religion.....	55
<i>By Brian J. Grim</i>	
Kirkernes Verdensråds "Udtalelse om politisering af religion og religiøse minoriteters rettigheder" – introduktion og kommentarer	68
<i>Af Jørgen Skov Sørensen</i>	
Religions- og trosfrihed i dansk udenrigspolitik og udviklingsbistand.....	84
<i>Af Uffe Torm</i>	
Forfulgte kristne – en folkelig, kirkelig og politisk opgave	120
<i>Af Esben Lunde Larsen</i>	
Religionsfrihed – ikke noget problem i Danmark!?	129
<i>Af Birger Nygaard</i>	
SAT-7, et økumenisk medieprojekt for religionsfrihed	137
<i>Af Kurt Johansen</i>	

PROCMURA og religionsfrihed	144
<i>Af Arnegeir Langås</i>	
Danmissions arbejde med at fremme religionsfrihed	152
<i>Af Mogens Kjær</i>	
Vi tror på de helliges samfund. Danske menigheders muligheder for at engagere sig for undertrykte kristne minoriteter.....	171
<i>Af Birger Nygaard</i>	
Dokumenter vedrørende religionsfrihed	179
Organisationer og organer mv., der arbejder med religionsfrihed..	194
<i>Af Malene Nygaard</i>	
En lynguide til religionsfrihed. Hvad religionsfrihed betyder	197
– og hvornår den kan begrænses	

Religionsfrihed og religionsforfølgelse

Af Jonas Adelin Jørgensen

Retten til frihed i forhold til tro, tanke og religion og manglen på denne frihed udgør en kompleks problemstilling. I 64 ud af verdens 198 stater – dvs. 1/3 af alle verdens lande, hvor omkring 70% af jordens befolkning bor – var religionsfriheden i 2012 enten stærkt begrænset eller ikkeeksisterende (Pew Research Center 2014). Der er her tale om en stigende tendens, hvor religiøse konflikter og konflikter om religion er tiltagende i alle regioner i verden undtagen Nord- og Sydamerika. Omfanget og alvoren i problemet er især i Mellemøsten og Nordafrika stigende efter de politiske omvæltninger i 2010 og 2011 (det såkaldte arabiske forår). Sammenhængen mellem religiøs tro, begrænsning af religionsfrihed, diskrimination og forfølgelse er derfor et område, som det er svært at overskue. Denne artikel ønsker at informere om, hvad der er international og dansk lov, hvilke kriterier der findes for begrænsningen af religionsfriheden, hvad diskrimination betyder, og hvad religionsforfølgelse indebærer. Desuden vil artiklen klargøre, hvad begreber som begrænsning, diskrimination og forfølgelse betyder, og hvorfor de bør skelnes fra hinanden.

Hvorfor beskytte religionsfriheden

Der er flere svar på spørgsmålet om hvorfor religionsfriheden skal beskyttes. Et svar er, at mennesker må respektere andres tro for derved at undgå religiøst motiverede konflikter. Dvs. at religionsfrihed er et udtryk for respekt for anderledes tænkende og troende.¹ Et andet svar er, at religionsfrihed er en af de grundlæggende og umistelige frihedsrettigheder, som FN's Menneskerettigheder tilkender det enkelte menneske. Den frihed er forudsætning for ytringsfrihed og forsamlingsfrihed.² Her bliver religionsfrihed et spørgsmål om retfærdighed og værdier. Fordi religionsfrihed er en grundlæggende rettighed, og fordi manglen på religionsfrihed er en livstruende virkelighed for tusindvis af mennesker, så er religionsfrihed vigtig. Et tredje svar er, at religionsfrihed sikrer national og

international sikkerhed. Ifølge forskere ser det nemlig ud til, at social ustabilitet, en stram regulering af religion og manglende religionsfrihed hænger sammen (Grim & Finke 2007:633-658). Stater som respekterer religionsfrihed er generelt mere stabile, mere demokratiske og mere velhavende end de stater, som ikke respekterer den. Jeg ser alle tre svar som vigtige: Respekt, retfærdighed og sikkerhed motiverer på hver sin måde et forsvar for religionsfrihed.

Hvad beskytter religionsfriheden?

Religions- og trosfriheden beskytter den enkeltes ret til at tænke og tro, såvel som retten til at udøve sin religion. Der er med andre ord to dele i religionsfriheden: Den første del er den indre overbevisning, og den fulde frihed til at tro og tænke, hvad man vil. Denne ret kan ingen begrænse. Denne ret handler om mere end kun religiøs tro og gælder også for fx politiske overbevisninger, humanisme eller pacifisme. Den anden del handler om udøvelsen af religion. Her kan friheden begrænses ved lov, nemlig hvor udøvelsen af religion støder mod hensynet til offentlig tryghed eller sikkerhed, hvor religionsudøvelsen kommer i konflikt med hensyn til offentlig orden, sundhed eller sædelighed, eller endelig i situationer, hvor der er en konflikt mellem religionsudøvelse på den ene side og på den anden side andre menneskers rettigheder og friheder. Et lovindgreb skal være nødvendigt i et demokratisk samfund; dvs. at der stilles krav om proportionalitet: formålet med lovindgrebet ikke skal kunne nås på anden måde.

Der er tre forskellige retsområder, som har betydning når vi i en dansk kontekst taler om religions- og trosfrihed som indre overbevisning og som offentlig udøvelse. De tre er Folkeretten, som består af FN-traktater og traktater i Europarådets regi, EU-retten, og national dansk lovgivning, herunder naturligvis Grundloven. For at få en fornemmelse af sammenhængen mellem disse tre, og hvad det er for en tænkning der ligger bag disse traktater, så lad os se nærmere på hovedtrækkene i international og dansk lovgivning:

Folkeretten og FN-traktaterne er de regler, som styrer forholdene mellem stater-

ne. Ifølge Menneskerettighedserklæringen fra 1948 (Universal Declaration of Human Rights, UDHR) betyder religions- og trosfrihed følgende:

Enhver har ret til tanke-, samvittigheds- og religionsfrihed; denne ret omfatter frihed til at skifte religion eller tro og frihed til enten alene eller i fællesskab med andre, offentligt eller privat, at give udtryk for sin religion eller tro gennem undervisning, udøvelse, gudsdyrkelse og overholdelse af religiøse forskrifter (UDHR art. 18).

Folkeretten med FN-traktaterne og Europarådstraktaterne er bindende for staterne. Det er staterne selv, som vurderer, om de har opfyldt traktaterne. Det er, fordi det er vanskeligt at have regler, som dikterer, hvad suveræne stater skal, og hvordan de skal gøre det. Men der er en domstol tilknyttet den Europæiske Menneskerettighedskommission, ligesom FN's menneskerettighedsorganer kan forlange at få rapporter fra medlemslandene og drøfte disse offentlige rapporter med staterne. I praksis betyder det, at staterne fortolker denne ret ganske forskelligt. Dertil kommer, at der i de senere år har været adskillige røster, som har forsøgt at ændre ordlyden eller fjerne retten til at skifte religion som en del af de universelle menneskerettigheder.

På det europæiske niveau har den europæiske menneskerettighedskonvention såvel som EU-charteret betydning. Ifølge den europæiske menneskerettighedskonvention fra 1950 (EMRK) indebærer retten til religions- og trosfrihed at:

1. Enhver har ret til at tænke frit, til samvittigheds- og religionsfrihed; denne ret omfatter frihed til at skifte religion eller overbevisning såvel som frihed til enten alene eller sammen med andre, offentligt eller privat at udøve sin religion eller overbevisning gennem gudstjeneste, undervisning, religiøse skikke og overholdelse af rituelle forskrifter.
2. Frihed til at lægge sin religion eller overbevisning for dagen skal kun kunne underkastes sådanne begrænsninger, som er foreskrevet ved lov og er nød-

vendige i et demokratisk samfund af hensyn til den offentlige sikkerhed, for at beskytte offentlig orden, sundheden eller sædeligheden eller for at beskytte andres ret og frihed (ECHR art. 9).

Videre i 1. Tillægsprotokol hedder det om uddannelse og religion:

Ingen må nægtes retten til uddannelse. Ved udøvelsen af de funktioner, som staten påtager sig i henseende til uddannelse og undervisning, skal den respektere forældrenes ret til at sikre sig, at sådan uddannelse og undervisning sker i overensstemmelse med deres egen religiøse og filosofiske overbevisning (ECHR, 1. Tillægsprotokol, art. 2)

Menneskerettighedskonventionen er gjort til en del af dansk lovgivning som den eneste internationale konvention eller traktat. Denne konvention er med andre ord bindende for den danske stat såvel som for borgere, myndigheder og virksomheder i det danske samfund. Sager om fortolkning af menneskerettighedskonventionen kan forelægges den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i Strasbourg. Medlemsstaterne har forpligtet sig til at følge domstolens afgørelse; det gælder også de medlemsstater, der ikke direkte har inkorporeret konventionen i national ret.

Det andet vigtige dokument på europæisk niveau er Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder fra 2000 (Charter of Fundamental Rights of the European Union, CFREU). Her er retten til religions- og trosfrihed beskrevet på følgende måde:

1. Enhver har ret til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed. Denne ret omfatter frihed til at skifte religion eller tro samt frihed til enten alene eller sammen med andre, offentligt eller privat at udøve sin religion eller tro gennem gudstjeneste, undervisning, andagt og overholdelse af religiøse skikke.
2. Retten til militærnægtelse af samvittighedsgrunde anerkendes i overensstemmelse med de nationale love om udøvelsen af denne ret (CFREU, art. 10).

12 Ny Mission nr. 27

Om begrænsningen af rettigheder og friheder siger charteret følgende:

Enhver begrænsning i udøvelsen af de rettigheder og friheder, der anerkendes ved dette charter, skal være fastlagt i lovgivningen og skal respektere disse rettigheders og friheders væsentligste indhold. Under iagttagelse af proportionalitetsprincippet kan der kun indføres begrænsninger, såfremt disse er nødvendige og faktisk svarer til mål af almen interesse, der er anerkendt af Unionen, eller et behov for beskyttelse af andres rettigheder og friheder (CFREU, art. 52).

Med den seneste ændring af EU's traktatgrundlag er EU også bundet af den europæiske menneskerettighedskonvention og medlemsstaterne er forpligtet til at tolke EU-retten inden for rammerne af konventionen og chartret. Hvis der bliver problemer med fortolkning af EU-retten i forhold til disse grundlæggende normer, er det en sag for EU-domstolen i Luxembourg. Ifølge domme fra EU-domstolen betyder religions- og trosfrihed en frihed til ”synspunkter som har en vis grad af stringens, seriøsitet, sammenhæng og vigtighed”³ og ”et sammenhængende syn på grundlæggende problemer”⁴. Religions- og trosfriheden gælder således både traditionelle og nye religiøse trosopfattelser, ligesom ikke-religiøse trosopfattelser beskyttes, fx ateisme, agnosticisme, humanisme og pacifisme. Retten til ikke at have nogen trosopfattelse beskyttes ligeledes. Eksempler på, hvad EU-domstolen ikke beskytter som frihed i forhold til religion og tro, har været ønsket om askespredning i hjemmet eller en tro på aktiv dødshjælp.

Inden for den danske lovgivning er Grundloven den autoritative kilde i forhold til religions- og trosfrihed. Grundloven regulerer forholdet mellem den individuelle religionsfrihed og den kollektive religionsfrihed, og hvem der så repræsenterer religionssamfundet. Friheden beskytter både den, som tror og den, som ikke tror, og både individer og religiøse samfund er omfattet af Grundlovens religionsfrihed:

Borgerne har ret til at forene sig i samfund for at dyrke Gud på den måde,

der stemmer med deres overbevisning, dog at intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden (Grundloven §67).

Ingen kan på grund af sin trosbekendelse eller afstamning berøves adgang til den fulde nydelse af borgerlige og politiske rettigheder eller unddrage sig opfyldelsen af nogen almindelig borgerpligt (Grundloven §70)

Både rettigheder og pligter er således ens for alle, uanset hvilken religiøs tro den enkelte måtte have eller ingen religiøs tro.

De tre områder af lovgivning er enige om, at staten har et ansvar i forhold til at respektere, beskytte og fremme religions- og trosfrihed. Lad os se nærmere på de områder, hvor dette ansvar kommer til udtryk på fem konkrete områder: 1) Religionsfrihed som en individuel rettighed; 2) frihed til at antage, skifte eller afstå fra religion eller tro; 3) frihed til at udøve tro eller religion; 4) frihed fra tvang; 5) frihed fra diskrimination.

Religionsfrihed som en individuel rettighed

Det, som religionsfriheden beskytter, er ikke religioner, men individer. Rettigheden er med andre ord individets rettighed, og ikke religionens ret til ikke at blive kritiseret eller diskuteret. Rettigheden giver individet frihed til at antage eller skifte tro, frihed fra tvang og frihed fra diskrimination. I denne frihed ligger, som tidligere nævnt, også friheden til ikke at have en religion. Denne frihed er den indre overbevisning, og den fulde frihed til at tro og tænke, hvad man vil. Som tidligere nævnt kan ingen begrænse denne ret.

Religionsfriheden har også en kollektiv dimension i den forstand, at et trossamfund er beskyttet og har rettigheder i forhold til sine medlemmer og ansatte. Dette indebærer muligheden for konflikter, fx i forhold til tidligere medlemmer af et trossamfund, eller hvor trossamfundet er arbejdsgiver og hævder et decorum i forhold til ansatte.

Den individuelle frihed til tro hænger sammen med tanke- og ytringsfriheden.

14 Ny Mission nr. 27

Disse friheder er uopgivelige forudsætninger for den fulde udvikling af den enkelte person. Derfor er de fundamentale for ethvert samfund og udgør grundstenen for ethvert frit og demokratisk samfund.⁵ Disse friheder hænger tæt sammen, fordi friheden til tro, tanke og ytring er den måde, som tro og meninger bliver formet og udviklet på.

Frihed til at antage, skifte eller afstå fra religion eller tro

Denne del af religionsfriheden er måske den, som internationalt er mest truet. Mange samfund beskytter den religion, den enkelte er opvokset i, men forbyder religionsskifte, i hvert fald hvis det er til en minoritetsreligion i samfundet. At skifte fra en tro til en anden er en beslutning, som giver den enkelte nye værdier og navigeringspunkter – en ny identitet. Trosskifte har derfor også ofte store sociale konsekvenser, og et skifte kan derfor synes at true social stabilitet. Ikke desto mindre er det en internationalt anerkendt grundlæggende individuel ret.⁶ Retten til at tænke og tro, sådan som man selv er blevet overbevist om er rigtigt, er en forudsætning for andre frihedsrettigheder såsom ytringsfrihed og forsamlingsfrihed.

Friheden til at udøve religion eller tro

Friheden til at tro indebærer også en ydre frihed til udøvelsen af religion. Denne ret er omfattende, og gudsdyrkelse, religiøs praksis og religiøs undervisning dækker en lang række ting. Ritualer og ceremonier, opførelse af bygninger til religiøse formål, religiøse objekter, offentligt at bære religiøse symboler, særlige fødevareregler, klædedragt, hovedbeklædning, religiøst sprog, frihed til at vælge religiøse ledere og præster, frihed til at skrive og distribuere religiøse tekster, og iagttagelsen af helligdage hører alle med til denne ret.

Samtidigt bevæger vi os over i den anden, ydre del af religionsfriheden, hvor friheden kan begrænses efter lov, nemlig hvor udøvelsen af religion støder mod hensynet til offentlig sikkerhed, sundhed, sædelighed eller andre menneskers fundamentale rettigheder.

Frihed fra tvang

Friheden fra tvang betyder frihed fra alt, som hindrer eller tvinger individer til en bestemt religiøs overbevisning, eller hvor en religiøs overbevisning forhindrer en person i at tage del i almindelige borgerlige pligter. Trusler, vold og diskrimination kan også ses som former for tvang, hvad enten de kommer fra politisk eller social side, og er ifølge dansk lovgivning strafbart.

Friheden fra tvang indebærer også retten til vægring, eksempelvis i forhold til krigstjeneste. Historisk har dette været en omdiskuteret ret, og mange lande fængsler stadig militærnægtere. Spørgsmålet om samvittighedsfriheden har været diskuteret på EU-niveau eksempelvis i forhold sundhedspersonales ret til ikke at medvirke ved abort eller kirkeligt personales ret til ikke at medvirke ved indgåelse af ægteskab mellem to personer af samme køn .

Et vigtigt og vanskeligt område i forhold til frihed fra tvang er forholdet mellem forældre og børn. Her er det grundlæggende princip ifølge FN's Børnekonvention, at barnets bedste står i centrum,⁷ hvilket dog er et vagt kriterium. Ifølge den Europæiske Menneskerettighedskonvention gælder det, at forældre har ret til at opdrage deres børn i en bestemt religiøs tro, men at forældrene også må lade barnet selv vælge og forme sin overbevisning i takt med barnets tiltagende evner. Religionsfriheden er i forhold til børn begrænset, hvor udøvelsen af religion skader barnets mentale eller fysiske sundhed. Børn har ret til undervisning i religion, såvel som ret til ikke at deltage i undervisningen.

Friheden fra diskrimination

Friheden fra diskrimination er den enkeltes ret til at ikke blive diskrimineret på grund af tro eller religionsudøvelse. Friheden gælder også ateistiske opfattelser og – måske specielt – minoritetsgrupper. Det er statens ansvar aktivt at hindre diskrimination både på det politiske niveau og på det sociale niveau. Diskrimination er et alvorligt problem på internationalt niveau, hvor menneskers adgang til uddannelse, sundhed og velstand begrænses som følge af religiøs diskrimination. Det gælder ikke blot den direkte diskrimination, men også den indirekte,

hvor en lov eller politik formelt set kan være korrekt, men alligevel i praksis vise sig at være diskriminerende.

På europæisk niveau har der været stort fokus på bekæmpelse af alle former for diskrimination, der er baseret på religion eller tro – ligesom det gælder diskrimination baseret på køn, race, etnisk oprindelse, handicap, alder, nationalitet eller seksuel orientering. EU's charter om grundlæggende rettigheder taler direkte om 'retten til ikke at blive diskrimineret',⁸ og den samme ret er blevet stadfæstet i traktaterne. Her er der tre centrale direktiver om lige behandling uanset race, lige behandling på arbejdsmarkedet, og lige behandling mellem kønnene.

Hvad er religiøs diskrimination?

Min arbejdsdefinition af religiøs diskrimination er følgende: *Religiøs diskrimination er på grund af religiøs tro (eller mangel på tro) at behandle personer eller grupper forskelligt fra andre grupper.* Diskrimination er således sociale eller politiske begrænsninger af trosfriheden, social eller politisk eksklusion eller ligefrem juridiske sanktioner på grund af en bestemt religiøs tro. Internationalt findes der mange nutidige eksempler på diskrimination der er forbundet til religion:

Frankrig indførte i 2004 forbud mod religiøs hovedbeklædning så som *hijab* på offentlige steder, et forbud som specielt rammer muslimske kvinder, og overtrædelse kan medføre arrestation og bøde. Dette forbud har den europæiske menneskerettighedsdomstol i Strasbourg i juli 2014 sat spørgsmålstegn ved, og påpeget at kriminaliseringen af religiøs hovedbeklædning er en overtrædelse af Artikel 8 og 9 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (ECHR).

Den i Indien magtfulde populistiske og nationalistiske bevægelse Hindutva hævder suverænitet for hinduer i lokale områder, og syv delstater har indført anti-konversionslove som følge af de nationalistiske bevægelsers lobbyvirksomhed. Lovene indeholder alle et forbud mod omvendelse 'med svigefulde midler', som dog ikke er nærmere karakteriseret. Ironisk nok har de delstater, som har

anti-konversionslove, samtidigt en høj rate af vold mod religiøse minoriteter, fx muslimer i Gujarat og kristne i Madhya Pradesh. Samtidig har indiske muslimer haft held til at etablere lokale *shari'a*-domstole, som har en vis magt. Den indiske forfatningsdomstol har påpeget konflikten mellem Indiens konstitution §25, der sikrer religionsfrihed, og anti-konversionslovene, men indtil videre uden større held til at ændre dem.

Pakistan har længe haft blasfemilovgivning som har tjent til at marginalisere den islamiske minoritetsgruppe Ahmadiyya. Det drejer sig om love, som begrænser religionsfriheden og som sanktionerer den sociale religiøse intolerance, og der er rapporter om et antal personer som er dømte og fængslede efter blasfemilovene. Samtidigt har der i det seneste år været en ændret officiel tone i forhold til vold og forfølgelse af religiøse minoriteter som shia-muslimer og kristne, hvor der har været officielle fordømmelser af bombninger af moskeer og kirker, dog uden at det har lykkedes myndighederne at anholde gerningsmændene.

Situationen i Indien og Pakistan har paralleller i Nigeria, hvor de to hovedregioner – nord og syd – udgør to religiøse og politiske blokke, som konkurrerer om den politiske og økonomiske magt, og hvor den ekstremistiske islamiske bevægelse Boko Haram har været en stor udfordring. Der har også været situationer i Mexico, hvor nationale politikere har ladet lokale autoriteter i Chiapas diskriminere mod de religiøse grupper, som nægter at bidrage økonomisk til de traditionelle katolske festivaler.

I Iran er der restriktioner i forhold til omvendelse, og medlemmer af Zoroaster-samfundet såvel som bahaier og kristne grupper bliver jævnlige tilbageholdt eller idømt fængselsstraffe. Den statslige retorik og praksis i forhold til at straffe for 'had mod Gud' – inklusive dødsstraf – indskrænker friheden for alle ikke-shia grupper.

I det tidligere Sovjetområde finder forskellige former for statsanerkendt religiøs diskrimination sted. I Rusland sikrer konstitutionen religionsfrihed, men en lov om religion fra 1997 regulerer religiøse gruppers aktivitet ganske indgående og

kræver en række tilsyn og registreringer. Der har i det sidste årti været en række sager ved den Europæiske Menneskerettighedsdomstol mod den russiske stat for diskrimination, sager som Rusland alle har tabt. I Tadsjikistan, Turkmenistan og Usbekistan er restriktionerne yderligere strammet, og religiøs aktivitet er kun lovlig hvis den er godkendt af staten. Tadsjikistan forbyder ligefrem personer under 18 år at deltage i religiøse samlings, ligesom muslimske kvinder generelt forbydes at deltage i moske-samlings.

Et andet eksempel er Kina, som med sin religionspolitik officielt kun anerkender et begrænset antal religioner, og til gengæld forbyder alle andre religiøse retninger (fx former for tibetansk buddhisme, Falun Gong). Saudi Arabien anerkender islam som statsreligion, og styret er sunni-muslimsk. Alle andre former for religion, inklusive andre former for islam, er forbudt ved lov. Derved er Kina og Saudi Arabien klare eksempel på en statsanerkendt diskrimination i forhold til religion.

Nordkorea er vel det sted, hvor den statssanktionerede diskrimination i forhold til religion er hårdest, og religionsfølgelse rapporteret oftest. Enhver form for religiøs organisation er forbudt, og der er hårde straffe for uautoriseret religiøs aktivitet. Rapporter fra flygtninge, missionærer og ngo'er indikerer at personer, som er engageret i en form for religiøs aktivitet og som er i kontakt med fremmede, arresteres og underkastes hårde straffe inklusive henrettelse.

Diskrimination, lovgivning og det sociale liv

Det ovenstående har givet en række eksempler på diskrimination. Forskelsbehandling kan være direkte eller indirekte, dvs. enten ved fx direkte udtalelser eller som effekt af en anden politik. Et specielt vigtigt område har i Danmark og den vestlige verden generelt været arbejdsmarkedet, hvor ligebehandlingslovgivningen forbyder diskrimination i forhold til ansættelse, løn eller afskedigelse. Men lovene dækker naturligvis også bredere, og diskrimination i form af nedsettende bemærkninger om en persons religiøse overbevisning er også omfattet af loven. I forhold til religionsfrihedens kollektiv dimension – at et trossamfund

er beskyttet, og har rettigheder i forhold til sine medlemmer og ansatte – så anerkender lovgivningen at man kan kræve religiøs loyalitet i et vist omfang i forhold til et trossamfunds etos.

Indledningsvis gjorde jeg rede for forbindelsen mellem religiøs diskrimination, propaganda og vold, og jeg argumenterede for, at der ikke er nogen væsensforskel mellem diskrimination og etniske udrensninger. Begge dele er lige uacceptable. Religiøs diskrimination findes i forskellige former, fra det franske eksempel med forbuddet mod religiøst motiveret hovedbeklædning til det totalitære nordkoreanske styres forbud mod enhver form for religiøs aktivitet. Men der er tale om en gradsforskel og ikke en væsensforskel. Kampen mod diskrimination er derfor en vigtig del af kampen for religionsfrihed. Statssanktioneret diskrimination er legitimation af og begyndelsepunktet for alvorligere og voldelig forfølgelse. Retten til trosfrihed, korrekt information om anderledes troende, dialog mellem grupper og gensidig anerkendelse af friheden til tanke og tro er metoden til at bekæmpe diskrimination.

At forbyde diskrimination gennem lovgivning er naturligvis et vigtigt skridt. Men i forhold til at forstå dynamikken omkring diskrimination er det lige så vigtigt at se på det sociale liv i et samfund, idet politik bliver til som resultat af grupperes indflydelse på samfundet. Den sociale regulering af religionen i et samfund bliver med andre ord ofte til inspiration for lovgiverne og ender måske som en politik i landet. De ovenfor nævnte eksempler omkring religiøs diskrimination fra Indien og Nigeria kunne siges at vise en sådan sammenhæng. Sammenhængen mellem social regulering af religion, statsregulering af religion og religiøs diskrimination er med andre ord vigtig at forstå, hvis vi vil forstå dynamikken omkring diskrimination.

Forskere har her argumenteret for, at religiøs diskrimination er udtryk for en form for social konflikt (Grim & Finke 2007:640). Diskriminationen er udtryk for en konflikt, som kan eskalere til en egentlig forfølgelse, dvs. den situation, hvor der er en voldelig konflikt mellem en gruppe troende og en anden gruppe

eller voldelig fremfærd over for en religiøs gruppe. Når religiøs forfølgelse legitimeres af staten, så giver det et socialt feedback, som øger den sociale regulering omkring religion. Socialt anerkendt diskrimination bliver til politisk godkendt diskrimination, som så igen kan give anledning til eskalerende sociale og politiske konflikter. Overgangen fra diskrimination til propaganda og voldelig forfølgelse er med andre ord en glidende overgang.

Hvad er begrænsning af religionsfrihed?

Der er jævnlige diskussion om grænserne for religion og religionsudøvelse, både i Danmark og internationalt: Er det i orden at bære tørklæde? Må man bære kors på en arbejdsuniform? Må omskærelse af små børn finde sted? I dette afsnit vil vi se nærmere på, hvilke overvejelser der ligger bag begrænsningen af religionsfriheden, og hvordan disse begrænsninger skal vurderes. Det er ikke alt, som kan motiveres ud fra religion, som beskyttes af religionsfriheden. Det er heller ikke enhver begrænsning, som er diskrimination. Både Kina og Danmark regulerer religion, men der er stor forskel den konkrete regulering: I Kina er der et lille antal tilladte religioner, mens al anden religion er forbudt. I Danmark er der udstrakt religionsfrihed men ikke religionslighed, idet den evangelisk-lutherske folkekirke, som flertallet er medlemmer af, har privilegier, som andre trossamfund ikke kan opnå.

Foregår der begrænsning af religionsfrihed? Ja, i en lang række lande begrænses religionsfriheden politisk. Som jeg skrev indledningsvis, var religionsfriheden i 2012 begrænset i 64 ud af verdens 198 stater – dvs. 1/3 af alle verdens lande, hvor omkring 70% af jordens befolkning bor. Disse begrænsninger kommer til udtryk i love mod blasfemi (fx Pakistan) eller i love mod omvendelse (fx en række indiske delstater), eller hvor der ifølge landets forfatning kun tillades én form for religiøs tro (Saudi Arabien). De politiske begrænsninger kan også komme til udtryk i, hvor troende fra minoritetssamfund mangler rettigheder i forhold til troende fra andre traditioner, fx i forhold til familieret og arveret eller lige vilkår i forhold til arbejdsgivere.

Et område på det politiske niveau i spørgsmålet om religionsfrihed er udeladelse. Udeladelse kan finde sted i form af manglende implementering af eksisterende lovgivning eller manglende beskyttelse af religiøse mindretal. Dette er et bekymrende område, fordi problemet her ikke er manglende lovgivning, men manglende evne eller vilje til at implementere lovgivningen. Med den manglende implementering bevæger vi os ind i et område, hvor begrænsningerne i udøvelse af tro har mere social end juridisk karakter, og det leder os til at se nærmere på religiøs diskrimination.

Begrænsning i religionsfriheden: legitim eller diskriminerende?

Et grundlæggende skel i spørgsmålet om begrænsning i religionsfriheden er mellem den indre, ukrænkelige og individuelle frihed, og den ydre frihed, som kan begrænses for at ikke krænke andre menneskers individuelle frihed. For at vurdere, hvor vidt en begrænsning af religionsfriheden er velbegrundet, eller om den strider mod individuelle og grundlæggende tros- og tankefrihed og er et udtryk for diskrimination, så er det vigtigt at forstå, hvordan international og dansk lov ræsonnerer på dette område. Der er for europæisk og dansk lov to centrale spørgsmål i ræsonnementet: Er begrænsningen en begrænsning af religionsfriheden? Er begrænsningen legitim?

Det første spørgsmål handler både om, hvad der motiverer en handling, og om, hvor vidt handlingen ligger inden for området for religionsudøvelse. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol har i nylige domme om religion lagt op til et skel mellem handlinger, som er tæt forbundet med en religiøs overbevisning, og handlinger som blot er motiveret af en religiøs overbevisning.⁹ Hvor den første kategori af handlinger beskyttes af religionsfriheden, så gælder det ikke nødvendigvis for den anden kategori. En handling, der er tæt forbundet med religiøs overbevisning, må kunne føres direkte tilbage til indholdet i religionen, fx gudstjeneste eller tilbedelse i en generelt accepteret form.

Forudsætningen for en begrænsning af religionsfriheden er, at der er en frihed. Når der finder religionsudøvelse sted, kan denne frihed i visse situationer be-

grænses: fx er friheden til at bede i arbejdstiden en ret, ligesom retten til at bære religiøse symboler i forbindelse med en arbejdsuniform i udgangspunktet er en ret, men ikke en ret, der ikke kan begrænses. En begrænsning af den første handling – retten til at bede – kan være en begrænsning af religionsfriheden, men den kan også være udtryk for en praktisk nødvendighed, ligesom en begrænsning af den anden handling – retten til at bære religiøse symboler – kan være nødvendig, fx hvor hygiejniske forhold kræver det. Hvis vi skulle følge denne tænkning, så må vi sige, at religionsfriheden i udgangspunktet er individuel og umistelig, men at der samtidig kan være situationer, hvor begrænsning af handlinger motiveret af religiøs overbevisning er tilladelig.

Dette leder videre til det andet spørgsmål, som handler om, hvorvidt begrænsningen er legitim. I den Europæiske Menneskerettighedskonvention gives der følgende ramme for at bedømme legitimiteten:

Freedom to manifest one's religion or beliefs shall be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of public safety, for the protection of public order, health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others (Art. 9, stk.2).

Det betyder, at enhver begrænsning må være nødvendig og beskrevet i lov. Med andre ord kan begrænsninger ikke indføres, blot fordi de er ønskværdige, eller fordi et flertal ønsker sådanne begrænsninger.¹⁰ Desuden betyder religionsfriheden, at begrænsninger, som udelukkende retter sig mod en bestemt religionsudøvelse eller en bestemt religiøs holdning, ikke er legitime. Hvis vi skulle fortsætte den tænkning, som præsenteres i den Europæiske Menneskerettighedskonvention, så er der en række spørgsmål, der må kunne besvares tilfredsstillende, før en begrænsning af religionsfriheden er legitim:

- Hvordan og i hvilken grad truer religionsudøvelsen offentlig sikkerhed, orden, sundhed eller sædelighed eller andres friheder eller rettigheder?

- På hvilken måde truer religionsudøvelsen andre menneskers frihed til at tro (eller ikke at tro) eller fx ret til familieliv?
- Er begrænsningen proportional i forhold til truslen?
- Hvis hensigten er at beskytte andres frihed, hvor effektivt er begrænsningen så i forhold til dette?
- Diskriminerer begrænsningen i forhold til en bestemt religiøs forståelse eller en bestemt religionsudøvelse?

Religioner og konflikter: Hvad er religiøs forfølgelse?

Diskrimination og propaganda omkring religiøse grupper kan ses som den ene ende af en skala, der beskriver manglende religionsfrihed. Hvis grænsen mellem legitim begrænsning af religionsudøvelse og spørgsmålet om diskrimination udgør den ene ende af spekteret omkring religionsfrihed, så finder vi i den anden ende direkte religiøs forfølgelse. Der er flere pointer i forhold til at se diskrimination, propaganda, og forfølgelse som stadier på en skala: For det første, at ingen forfølgelse starter ud af det blå, men er en konflikt mellem en gruppe troende og en anden gruppe, som er bygget op gennem en række stadier, hvor diskrimination og propaganda er de første skridt. Den anden pointe er, at forfølgelse kan være slutpunktet i den udvikling, som begynder med manglende religionsfrihed, manglende indgreb over for diskrimination og manglende korrekt information. Religionsforfølgelse er således grundlæggende en social konflikt.

Der er i vores samtid et stort antal konflikter, hvor religion spiller en rolle – faktisk ser det ud til, at antallet i de sidste 25 år har været stigende (Svensson 2012). Både statsanerkendte og statsgodkendte forfølgelser findes i en lang række af lande. Enhver form for religionsforfølgelse er naturligvis altid uacceptabel. I dette afsnit vil vi se nærmere på, hvad religiøs forfølgelse er, og om alle konflikter mellem forskellige religiøse grupper er udtryk for religiøs forfølgelse.

Min arbejdsdefinition af religiøs forfølgelse lyder som følger: *Religiøs forfølgelse er den situation, hvor der er en voldelig konflikt mellem en gruppe troende*

og en anden gruppe eller voldelig fremfærd over for en religiøs gruppe. Vi taler med andre ord om en situation, som er eskaleret hinsides en stats begrænsning af religionsfrihed og videre end diskrimination af en religiøs gruppe, og hvor voldelige overgreb mod en gruppe troende ses gentagne gange. Blandt de former for voldelig forfølgelse, som ses, er fængsling, tortur, tvangsægteskaber, voldtægt, etnisk udrensning og henrettelse.

Hvorfor opstår religiøse forfølgelser?

Der findes en lang række videnskabelige studier af grunde til konflikter mellem grupper eller nationer. Størstedelen af den empirisk forskning ser på politiske og økonomiske grunde til konflikt og ignorerer eller overser religionens rolle i konflikter. Selv ikke studier af statsstøttede etniske udrensninger fokuserer i nogen større udstrækning på religion (fx Krain 1997). Forklaringen på religionsforfølgelse uden inddragelse af spørgsmålet om religionsfrihed ignorerer den store rolle, som religion spiller i mange af nutidens konflikter, fx sekterisk vold i Irak eller etnisk-religiøse udrensninger i Bosnien.

Er der så altid tale om religiøs forfølgelse, når en gruppe troende og en anden gruppe er i en voldelig konflikt? Nej, her gælder det om at skelne mellem to forskellige dimensioner af religiøs tro: Den første funktion, som religion har, er at give indhold til og anvisninger på handlinger. Hvis det er indholdet eller handlingerne, som er grunden til konflikten mellem gruppen af troende og den anden gruppe, så er der tale om, at religiøs tro er grunden til konflikten. Den voldelige konflikt vil da være udtryk for en religiøs forfølgelse. Den anden funktion, som religion har, er at fungere som en identitetsmarkør. Med det menes, at religiøs tro bliver en del af den identitet, som den enkelte og gruppen har, og som gør dem forskellig fra andre grupper. Hvis religion blot er en identitetsmarkør i konflikten, og uenigheden ikke drejer sig om indholdet i troen eller religiøst motiverede handlinger, så er en voldelig konflikt ikke udtryk for religiøs forfølgelse. Som nylig forskning tyder på, så skal religionens rolle i konflikter derfor hverken overdrives eller underdrives (Grim & Finke 2007).

Er løsningen så at regulere og ensrette religionen og på den måde undgå konflikt mellem grupper, dvs. at mindske religionsfriheden? Eller er løsningen at deregulere og fjerne juridiske og sociale restriktioner omkring religion, dvs. større religionsfrihed? Religionssociologer har påpeget, at mindre regulering forhindrer religiøs forfølgelse ved at sikre en fair behandling af alle religiøse grupper i et samfund. Omvendt er et stærkt reguleret religiøst 'marked' en frugtbar grund for konflikt mellem religiøse grupper og deraf følgende religiøs ekstremisme (Grim & Finke 2007). Et dereguleret religiøst 'marked' resulterer i flere forskellige religiøse grupper, dvs. i religiøs pluralisme. Det betyder en situation hvor ingen religion kan kræve monopol i et område i forhold til religiøs aktivitet, men at alle religioner og religiøse grupper nu må spille efter samme regler.

Hvis vi skulle fortsætte denne tænkning, så kunne der argumenteres for, at religiøse stridigheder i forhold til staten og i forhold til andre religiøse grupper bliver mindre, når religionerne konkurrerer om befolkningens tilslutning uden indblanding fra staten. Omvendt ville der være en fare i den situation, hvor en religiøs gruppe har monopol på statens privilegier og magt og dermed fristes til at starte en religiøs forfølgelse af andre og i forhold til magten konkurrerende grupper.

Hvor alvorligt er problemet med religiøs forfølgelse?

Vi ved ikke med sikkerhed, hvor mange mennesker der hvert år mister livet på grund af religiøs forfølgelse.¹¹ En af de bedste og mest detaljerede årlige rapporter er efter min vurdering den statslige institution "U.S. Commission on International Religious Freedom".¹² Kommissionen udfærdiger hvert år en rapport til den amerikanske regering og indsamler gennem ambassader over hele verden et detaljeret øjebliksbillede af, hvordan udviklingen har været. Der er ikke tale om en kvantitativ opgørelse, men rapporten nævner hvert år en række lande som "countries of particular concern". Fælles for disse lande er det, at der finder religiøs forfølgelse eller forfølgelse af religiøse mindretal sted i disse lande. Rapporten indeholder desuden en række værdifulde forslag til, hvordan

religionsfriheden kan fremmes de steder, hvor den har det trangt. I den seneste rapport,¹³ udgivet august 2014 og omhandlende udviklingen i 2013, er der en detaljeret gennemgang af situationen i en lang række lande:

I 2013 var en række konflikter årsag til, at religiøse grupper blev tvunget væk fra levesteder og udsat for forfølgelse: Efter tre års borgerkrig i Syrien er den historisk set store kristne minoritet nu en skygge af sig selv, og mange er flygtet til nabolande eller emigreret væk fra regionen. I byen Homs har der historisk været omkring 160.000 kristne, men man regner nu med, at der er mindre end 1.000 kristne. Mange har mistet livet gennem kidnapninger og henrettelser fra ekstremistiske muslimske grupper. I den Centralafrikanske Republik har politisk utilfredshed og udbredt lovløshed udartet sig til kampe mellem kristne og muslimske grupper, kampe, som alene i december 2013 kostede flere end 1.000 personer livet – kristne såvel som muslimer.

I Burma har anti-muslimsk vold i 2013 kostet omkring 100 personer livet, og tusindvis er blevet fordrevet fra deres hjemegne Meikhtila og Rakhine. Misinformation og diskrimination fra buddhistiske grupper i forhold til den muslimske minoritet er fortsat et stort problem i landet, også selv om den generelle menneskerettighedssituation er i bedring. I Pakistan har ekstremistiske sunni-muslimske grupper dræbt mere end 400 shia-muslimer og 80 kristne. I Nigeria har den ekstremistiske islamiske gruppe Boko Haram dræbt mere end 1.000 personer i løbet af 2013, ofte i forbindelse med bøn eller gudstjenester i moskeer og kirker. I Bangladesh, Egypten, Saudi Arabien, Iran, Sri Lanka og Kina er der voldsom diskrimination inklusive frihedsberøvelse af religiøse mindretal.

Indtil videre har 2014 tegnet et om muligt endnu mere dystert billede: I Irak og Syrien har den ekstremistiske bevægelse Islamisk Stat formået at erobre store landområder, og har begået etnisk-religiøse udrensninger i form af massehenrettelser. Omfattende ødelæggelser af kulturhistoriske bygningsværker som moskeer og kirker er også rapporteret. I Nigeria har Boko Harams bortførelse af en række elever fra en pigeskole i 2014 har sat fornyet fokus på bevægelsen

og igen udstillet centralregeringens og dens hærs manglende evne til at beskytte deres egne borgere mod overgreb fra bevægelsen.

Væbnede konflikter og krige involverer ofte forfølgelse, men ikke alle voldelige konflikter er religiøse forfølgelser. Konflikter er komplekse situationer, og ingen af nutidens krige udkæmpes alene på grund af religiøse uenigheder. Selvom religion ofte er en komponent i konflikten, ser det oftest ud til, at religion er blevet en del af konflikten, efter at uenighederne er startet. Men sikkert er det, at når religion én gang er blevet en del af konflikten, så bliver konflikten vanskeligere at løse, og uenighederne bliver mere intense. Der er med andre ord tale om et alvorligt problem, og udviklingen er mange steder, at situationen går mod en forværring.

Hvad mangler vi at vide?

Jeg ser manglende religionsfrihed som en indikator på social, økonomisk og politisk ulighed, dvs. på en social konflikt. Hvor religionsfriheden indskrænkes, kan det være begyndelsen på en proces, som via misinformation og diskrimination kan ende i religiøs forfølgelse. Både manglende religionsfrihed og direkte religiøs forfølgelse ser jeg således som resultatet af sociale og økonomiske samfundsmæssige sammenhænge, etniske skel og teologiske uenigheder. Men vi ved endnu ikke nok om den religiøse forfølgelses 'anatomi' og 'dramaturgi' – dvs. de faktorer og den proces, som fører fra en situation med diskrimination og manglende religionsfrihed til egentlig voldelig forfølgelse. Dermed ved vi heller ikke, hvordan vi bedst overvinder en situation med religiøs forfølgelse, eller hvordan vi i det lange løb forhindrer religionsforfølgelser.

For at kunne sige noget mere nøjagtigt i forhold til, hvor mange mennesker, der lider under religiøs forfølgelse globalt set, og hvad grundene til denne manglende frihed er, må vi derfor have et bedre overblik og en klar definition af, hvem og hvad der skal inkluderes. Fremtidig må rapporteringen være både kvalitativ og kvantitativ, hvis vi skal forstå den religiøse komponent i en given situation eller konflikt. Derfor gælder det om at forstå, ikke blot hvad der er sket, men

også hvorfor offeret var i en situation, hvor forfølgelse kunne ske. En sådan rapportering og monitorering er en stor og omfattende opgave, som endnu mangler at blive løst.

Konklusion: Religionsfrihed, begrænsninger, diskrimination og voldelige forfølgelser

Artiklen har undersøgt begreberne religionsfrihed, begrænsning, diskrimination og forfølgelse. Manglende tros- og religionsfrihed er noget andet end direkte og voldelig religionsforfølgelse. Der er en reel forskel mellem de to tilstande. Men i min optik er skellet mellem diskrimination og forfølgelse et udtryk for en gradsforskel, ikke en væsensforskel. Den udvikling, som begynder med forkert information, social diskrimination og udelukkelse fra rettigheder, kan slutte med direkte vold mod en religiøs gruppe, etniske udrensninger og religionsforfølgelse. Dertil kommer, at der må skelnes mellem forskellige grader af religionsfrihed: Vi må derfor skelne mellem ureguleret religionsfrihed, reguleret religionsfrihed, diskrimination og forfølgelse. Med andre ord er der mindst fire forskellige scenarier for religionsfriheden:

- a) Fuld religionsfrihed uden statslig regulering;
- b) Religionsfrihed med statslig regulering og indgriben på bestemte veldefinerede områder;
- c) Diskrimination og misinformation, anerkendt eller accepteret af statsmagten;
- d) Direkte voldelig forfølgelse af troende, enten accepteret af statsmagten eller direkte statsligt dikteret.

Der er gradsforskel mellem a) fuld religionsfrihed og b) religionsfrihed med statslig regulering og indgriben på bestemte veldefinerede områder, ligesom der kun er en gradsforskel mellem c) diskrimination og misinformation og d) direkte voldelig forfølgelse. Men der er en væsensforskel på b) religionsfrihed med statslig regulering og c) diskrimination og misinformation. Den 'røde line' går derfor mellem b) og c), hvor der er en reel forskel, og hvor staten i b) er en

retsstat, mens den i c) har givet afkald på den lige behandling af alle borgere uden personsanseelse.

Hvis vi ser på forholdet mellem diskrimination og direkte voldelig forfølgelse som en gradsforskel, så kommer dette til udtryk, hvor der historisk har været religionsfølgelser, og hvor voldelige forfølgelser netop er resultatet af social konflikt og en lang proces. Historien viser os, at enhver forfølgelse og udrensning af religiøse grupper har en forhistorie, hvor der sker en social og politisk legitimation af diskriminationen. På denne baggrund kan diskriminationen udvikle sig til egentlig voldelig forfølgelse. Som en taksonomi gør forbindelsen mellem religiøs diskrimination, propaganda og vold det klart, at der ikke er nogen væsensforskel mellem diskrimination og etniske udrensninger. Begge dele er derfor lige uacceptable og bekæmpes kun gennem at fastholde retten til trosfrihed, korrekt information, dialog mellem grupper og gensidig anerkendelse af friheden til tanke og tro.

Noter

1. Et historisk eksempel kunne være Thomas Lockes brev fra 1689 "A Letter Concerning Toleration", <http://www.constitution.org/jl/tolerati.htm>.
2. FN's menneskeretserklæring findes her <http://www.unric.org/da/informati-on-om-fn/15>
3. Cambell and Cosans v. United Kingdom (Ser. A) No 48 (1982) ECHR, § 36.
4. X. v. Germany App. No. 8741/79 (1981) 24 D&R 137.
5. International Covenant on Civil and Political Rights, General Comment No. 34, art. 19 <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/GC34.pdf>.
6. Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, Art.9, Stk.1: "Enhver har ret til at tænke frit, til samvittigheds- og religionsfrihed; denne ret omfatter frihed til at skifte religion eller overbevisning såvel som frihed til enten alene eller sammen med andre, offentligt eller privat at udøve sin religion eller overbevisning gennem gudstjeneste, undervisning, religiøse skikke og overholdelse af rituelle forskrifter".
7. Jf. FN's børnekonvention <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>
8. CFREU, Art. 21, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=O-J:C:2010:083:0389:0403:da:PDF>
9. Jf. ECHR dommen Eweida and Others v. the United Kingdom, 2013.
10. Jf. ECHR dommen Svyato-Mykhaylivska Parafiya v. Ukraine, 2007.
11. Der findes flere internationale organisationer, som hver laver deres opgørelser:

Den engelske organisation Christian Solidarity Worldwide monitorerer udviklingen i en lang række lande, ligesom den internationale organisation Open Doors, som opgør antallet af forfulgte kristne i en række lande. I 2013 toppede Nordkorea listen som det land med størst antal forfulgte kristne, nemlig 50.000 personer. En tredje organisation, the U.S. Commission on International Religious Freedom, har ikke nogen kvantitativ opgørelse, men udfærdiger hvert år en rapport hvor en række lande er 'countries of particular concern', og som detaljeret redegør for omfanget af religiøs forfølgelse i disse lande, og med en række forslag til hvordan religionsfriheden kan fremmes de steder, hvor den har det trangt. Sidst men ikke mindst har også FN en special-rapportør om religionsfrihed, Dr. Heiner Bielefeldt, som siden 2010 har fungeret som officiel kooordinator, se evt. <http://www.ohchr.org/en/issues/freedomreligion/pages/freedomreligionindex.aspx>

12. <http://www.uscirf.gov/> .
13. <http://www.uscirf.gov/reports-briefs> .

Litteratur

Grim, Brian & Roger Finke

2007 "Religious Persecution in Cross-National Perspective". *American Sociological Review*, Vol. 72, August, s. 633-65.

Krain, Matthew

1997 "State-Sponsored Mass Murder". *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 41, June 1997, s. 331-360.

Pew Research Center

2014 "Religious Hostilities Reach Six-Year High". Pew Research Center, januar <http://www.pewforum.org/2014/01/14/religious-hostilities-reach-six-year-high/>.

Svensson, Isak

2012 *Ending Holy Wars: Religion and Conflict Resolution in Civil Wars*. St. Lucia, Queensland: University of Queensland Press.

Jonas Adelin Jørgensen, f. 1973, cand.theol. og ph.d. i systematisk teologi fra Københavns Universitet (2006), er generalsekretær i Dansk Missionsråd og ulønnet hjælpepræst ved Fredens og Nazaret Kirker i København. Han har tidligere været forsker ved Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og lavet feltarbejde i Indien og Bangladesh, og han underviser nu som ekstern lektor på Det Teologiske Fakultet.